

ก่อนจะถึง 14 ตุลาคม 2516

การลุกขึ้นต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหาร ของนักศึกษาและประชาชนชาวไทย ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

เป็นการแสดงพลังของประชาชนครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ สิ่งนี้เป็นการระเบิดความกดดันที่สั่งสมมากกว่า 25 ปี นับแต่สหรัฐอเมริกาเริ่มมีบทบาทในรัฐไทย ในยุคสงครามเย็น (เริ่มราวทศวรรษ 2490) รัฐไทยไม่เพียงแต่ให้สหรัฐฯ ตั้งฐานทัพเพื่อบินไปทิ้งระเบิดในอินโดจีนแต่เผด็จการทหารยังตอบแทนการสนับสนุนของสหรัฐฯ ด้วยการปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างเข้มข้นรุนแรง สิ่งแลกเปลี่ยนกับความกดดันนี้คือเงินลงทุนจำนวนมหาศาล รวมถึงความช่วยเหลือในการเร่งรัดการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย กระบวนการนี้เริ่มขึ้นในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (เริ่มราวทศวรรษ 2500) ผลลัพธ์จากกระบวนการดังกล่าว ทำให้เกิดกลุ่มตัวแสดงทางสังคมที่สำคัญสองกลุ่มหลัก คือ เผด็จการทหารคณาธิปไตย และชนชั้นกลาง

เผด็จการทหารทำให้สภาพการเมืองไทยตกอยู่ภายใต้การจำกัด สิทธิเสรีภาพของประชาชน อำนาจการเมืองการปกครองอยู่ในมือของคณาธิปไตยเพียงไม่กี่คน โดยมีกลไกของรัฐ ข้าราชการทหาร ตำรวจ และพลเรือนเป็นเครื่องมือ

ภายใต้ระบอบนี้ เครือข่ายกลุ่มปัญญาชนคนหนุ่มสาว เกิดความตื่นตัวทางปัญญา เริ่มตั้งคำถามต่อตัวเองและสังคม ทำให้ตระหนักในบทบาทและศักยภาพของตน

16 ปีภายใต้ระบอบ สฤษดิ์-ถนอม-ประภาส โครงสร้างทางการเมืองดำรงอยู่อย่างหยุดนิ่ง ในขณะที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไพศาล ส่งผลให้รัฐบาลเผด็จการเสื่อมถอยลงเรื่อย ๆ กระทั่งเมื่อเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ สุกอม การหลอมรวมพลังทางการเมืองครั้งสำคัญของสังคมไทยจึงเกิดขึ้น สิ่งนี้ระเบิดเป็นเหตุการณ์ “14 ตุลา” ที่จะต้องจารึกไว้ในหน้าประวัติศาสตร์ประชาชนไทยตลอดไป

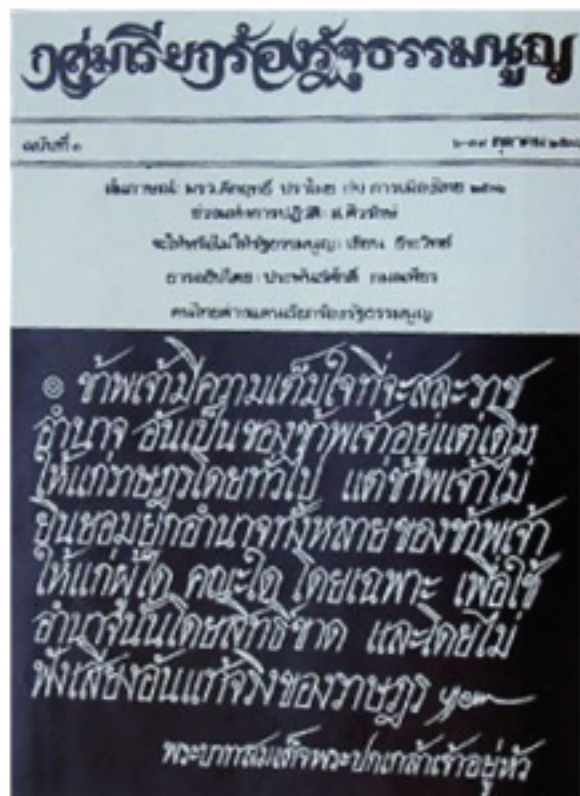

כולל 16.00 ₪.

สมาชิกกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ประมาณ 10 คน อาทิ
นายธีรยุทธ บุญมี นายประสาร มฤคพิทักษ์
นายประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชร นายธัญญา ชุนชฎาธาร

ແດງຂ່າວໂຄງການຮຸນຮັກ ເຮັດຮ່ວມຮັກຮຸນຮຸນ

แถลงข่าวครั้งแรก ถึงโครงการรณรงค์เรียกร้องรัฐธรรมนูญ ณ สโมสรสุภาพบุรุษสโมสรสุภาพสตรี
ทหารอาสา อีรียุทธ บุญมี อดีตเลขาธิการศูนย์กลางนิตินักศึกษาแห่งประเทศไทย ใน
ฐานะผู้ประสานงานกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญแถลงถึงวัตถุประสงค์ของโครงการเรียกร้อง
รัฐธรรมนูญ ดังนี้

1. เรียกร้องให้รัฐบาลเร่งร่างรัฐธรรมนูญ และประกาศใช้โดยเร็วที่สุดด้วยสันติวิธี
2. ให้การศึกษาทางการเมืองเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญตามระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชน
3. กระตุ้นเตือนให้ประชาชนเกิดความสำนึกและห่วงแหนในสิทธิ เสรีภาพของมนุษยชน

หลังจากนั้นสมาชิกกลุ่มฯ ได้ผลักดันกันแถลงถึงโครงการรณรงค์เรียกร้องรัฐธรรมนูญที่ได้วางแผนไว้ 6 โครงการ ได้แก่

1. ออกหนังสือวิชาการทางด้านการเมือง บทความ บทวิจารณ์ที่เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ
2. โครงการ "รัฐธรรมนูญสำหรับประชาชน" ซึ่งจะจัดบรรยายและสัมมนาเรื่องรัฐธรรมนูญทุก 2 สัปดาห์ โดยจะเผยแพร่ไปสู่ประชาชนในต่างจังหวัดด้วย เริ่มจัดครั้งแรกในวันที่ 13-14 ตุลาคม 2516
3. อภิปรายและบรรยายเรื่องรัฐธรรมนูญตามวาระโอกาส
4. ยื่นจดหมายเรียกร้องต่อนายกรัฐมนตรี ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ประธานศาลฎีกาและประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2516 ให้ประกาศรัฐธรรมนูญ โดยจะรวบรวมรายชื่อของประชาชนทุกระดับชั้นอาชีพ
5. เรียกร้องผ่านทางคอลัมน์หนังสือพิมพ์
6. เผยแพร่ทางโปสเตอร์และใบปลิวโครงการนี้จะใช้เวลาดำเนินการติดต่อกันถึง 2 เดือน นับตั้งแต่วันที่ 5 ตุลาคม 2516 เป็นต้นไป ในระยะแรกจะแจกหนังสือและใบปลิวตามย่านชุมชนต่าง ๆ 2 วัน

“มีอาจารย์มหาวิทยาลัยและนักการเมือง
บางคนกำลังดำเนินการให้นักศึกษา
เดินขบวนในเร็วๆ นี้ และหากมีการ
เดินขบวนแล้วไม่ผิดกฎหมายอีก
ผมก็จะนำทหารมาเดินขบวนบ้าง
เพราะทหารก็ไม่อยากจะไปรบเหมือนกัน”

พ.อ. ณรงค์ กิตติขจร รองเลขาธิการคณะกรรมการ
ติดตามผลการปฏิบัติราชการ (ก.ต.ป.)
ให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์

6

เริ่มปฏิบัติการเรียกร้อง
รัฐธรรมนูญ

ตอนเช้า สมาชิกกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญประมาณ 20 คน ชุมนุมกันที่ลานอนุสาวรีย์ท้าวสุทเดช และเริ่มเดินแจกใบปลิวเชิญชวนให้ประชาชนร่วมกันต่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญ พร้อมหนังสือ กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ฉบับที่ 1 เรียกร้องให้รัฐบาลคืนอำนาจแก่ประชาชนด้วยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ โดยบนปกหลังของหนังสือมีรายชื่อของผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ 100 คนด้วย ระหว่างนั้นกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญได้ถือป้ายโปสเตอร์ซึ่งมีข้อความเรียกร้องรัฐธรรมนูญและให้รัฐบาลคืนอำนาจ เช่น

“จงคืนอำนาจแก่ปวงชนชาวไทย”
“จงปลดปล่อยประชาชน”
“ประชาชนต้องการรัฐธรรมนูญ”
“จงเรียกร้องสิทธิของคุณ”

กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญกระจายกำลังออกเดินแจกใบปลิวและหนังสือกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญจากบริเวณตลาดนัดสนามหลวง ริมคลองหลอด หน้ากรมประชาสัมพันธ์ ไปจนถึงตลาดบางลำภู ถนนสีปายทาง หลังจากนั้นก็รวมตัวกันมุ่งหน้าสู่ศูนย์การค้าปทุมวัน (สยามสแควร์)

ในช่วงบ่าย 14.00 น.

เมื่อถึงประตูน้ำ ขณะกำลังจะแยกย้ายกันแจกใบปลิว ตำรวจสันติบาลและนครบาลก็เข้าจับกุมกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญทันที โดยจับกุมได้ 11 คน ประกอบไปด้วย อาจารย์ นิสิต นักศึกษา นักหนังสือพิมพ์ และนักการเมือง ทั้งหมดถูกแจ้งข้อหา “มั่วสุมชักชวนให้มีการชุมนุมทางการเมืองเกินกว่า 5 คน” ตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 4

ผู้เรียกร้อง
รัฐธรรมนูญ
11 คน ถูกจับกุม

ตำรวจปฏิเสธไม่ยอมให้เยี่ยมและห้ามประกัน ผู้ต้องหาถูกนำไปคุมขังไว้ที่กองบังคับการ ตำรวจสันติบาลกอง 2 จนกระทั่งหลังเที่ยงคืนจึงถูกย้ายไปคุมขังที่โรงเรียนพลตำรวจนครบาลบางเขน

วันอาทิตย์ 7 ตุลาคม 2516

คณสำนักงานทนายความ

“ธรรมรังสี”

หลังสอบสวนแล้วเสร็จ ผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญทั้ง 11 คน ก็ถูกนำตัวไปควบคุมไว้ที่โรงเรียนพลตำรวจนครบาลบางเขน

7

10.00 น.

เจ้าหน้าที่ตำรวจได้นำตัวนายธัญญา ชุนชฎาธาร และนายบุญส่ง ชเลธร ไปค้นสำนักงานทนายความ “ธรรมรังสี” ซึ่งเป็นของนายไขแสง สุกใส อดีต ส.ส. นครพนม โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ตรวจค้นเอกสาร ไปสเตอร์ และหนังสือจำนวนหนึ่ง

ในช่วงเที่ยง

ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) ได้เรียกประชุมคณะกรรมการบริหาร และออกแถลงการณ์คัดค้านการจับกุม

จับเพิ่มกบฏคนที่ 12

ในช่วงบ่าย 14.00 น.

เจ้าหน้าที่ตำรวจได้จับกุมตัวนายก่อเกียรติ คงคา นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ ปีที่ 3 มหาวิทยาลัยรามคำแหง นำไปสอบสวนที่กองกำกับการตำรวจสันติบาล 2 เพิ่มอีกคนหนึ่ง โดยตั้งข้อหาเช่นเดียวกับผู้ที่ถูกจับกุมก่อนหน้านี้ทั้ง 11 คน

ต่อมา ศนท. ได้พยายามเจรจาขอให้ปล่อยผู้ถูกจับกุมทั้งหมด แต่ก็ได้รับการปฏิเสธ ขณะที่องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ประชุมด่วน มีมติให้ศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับข้อหาที่กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญถูกจับกุมและท่าทีของนักศึกษาธรรมศาสตร์ โดยติดโปสเตอร์แถลงข้อเท็จจริงต่าง ๆ ตลอดจนไปเยี่ยมผู้ต้องหา

ปฏิบัติการ งตสอบ

ตอนเช้า (8.00 น.)
ติดโปสเตอร์โจมตีเผด็จการ

ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นวันแรกของการสอบประจำภาค มีโปสเตอร์โจมตีรัฐบาลอย่างรุนแรงปิดทั่วบริเวณ และเรียกร้องให้นักศึกษาไปชุมนุมกันที่หาประชุมใหญ่ในเวลา 13.00 น. เพื่อไปเยี่ยมผู้ถูกจับกุม

13.00 น.

นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ขึ้นรถบัสของมหาวิทยาลัย 2 คันไปที่ศูนย์ฝึกตำรวจนครบาล บางเขน เมื่อไปถึงเจ้าหน้าที่ตำรวจให้ส่งตัวแทนเข้าเยี่ยมเฉพาะผู้ต้องหาที่เป็นนักศึกษาได้ เวลาต่อมาคณะอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ส่งตัวแทนเข้าเยี่ยม อาจารย์ทวี หมื่นนิกร 1 ใน 12 ผู้ต้องหาเช่นกัน

ออกมาจับไขแสง สุกใส

วันเดียวกันนั้น พล.ต.ต. ชัย สุวรรณศรี ผู้บังคับการตำรวจสันติบาล ได้ออกหมายจับนายไขแสง สุกใส อดีต ส.ส. นครพนม ในข้อหาว่าอยู่เบื้องหลังกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ โดยอ้างว่าค้นพบเอกสารสอนลัทธิคอมมิวนิสต์ และบันทึกแผนงานของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญที่ยุงให้ประชาชนล้มล้างรัฐบาล

15.00 น.

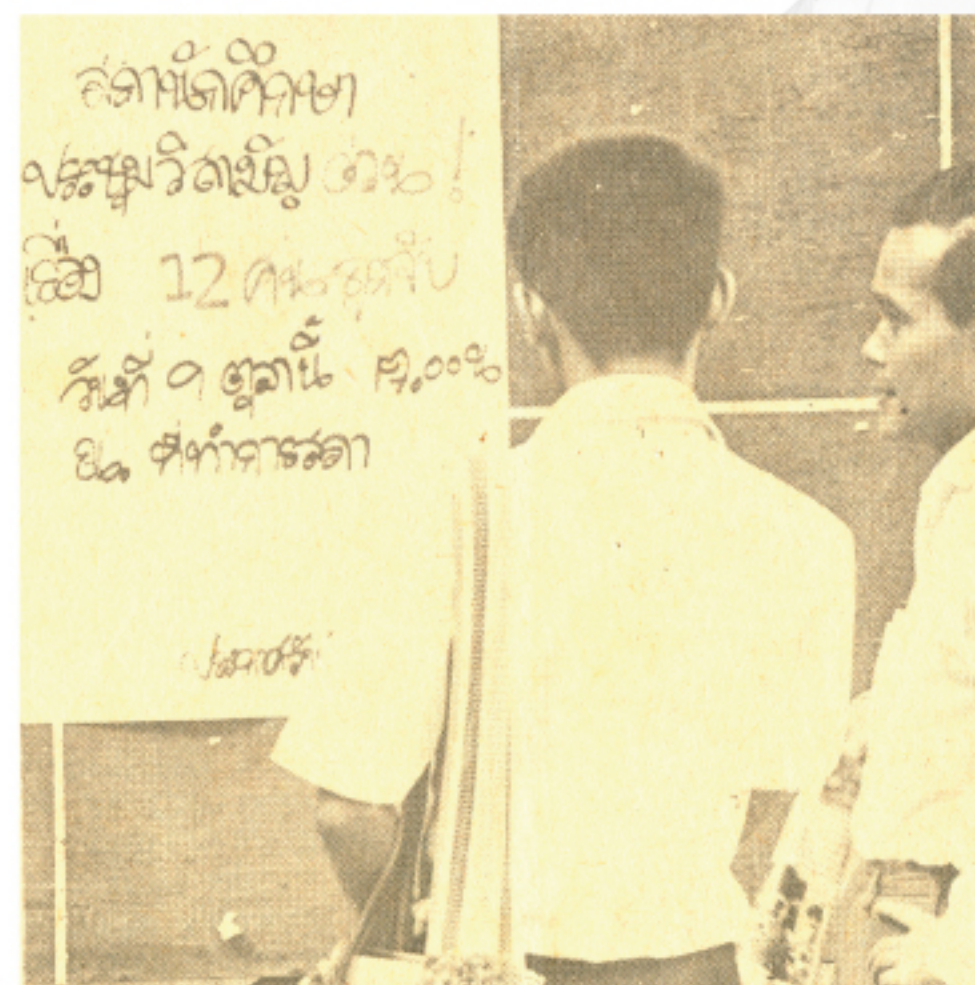
จอมพลประภาส จารุเสถียร จะกำจัดงานนิสิตนักศึกษา 2 %

ที่ประชุมกระทรวงมหาดไทย ครั้งที่ 28/2516 เรื่อง “การจัดกลุ่มบุคคลผู้เรียกร้องให้มีกฎหมายรัฐธรรมนูญ” จอมพลประภาส ประธานในที่ประชุม ชี้แจงว่า มีคอมมิวนิสต์จากต่างประเทศเข้ามาแทรกแซงการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษา และ “เชื่อว่านิสิตนักศึกษาจะเสียไปราว 2 % จากจำนวนเป็นแสนคน จำต้องเสียสละเพื่อความอยู่รอดของบ้านเมือง”

ในช่วงเย็น (18.00 น.)

องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.) ได้เรียกประชุมลับ กลุ่มนักศึกษาอิสระได้เสนอให้ อมธ. ชักชวนให้นักศึกษาธรรมศาสตร์งดสอบและชุมนุมประท้วง ในที่สุดที่ประชุมก็มีมติให้ดำเนินการเพื่อทดสอบอย่างไม่มีกำหนด พร้อมกับจัดให้มีการชุมนุมประท้วงที่ลานโพธิ์ จนกว่ารัฐบาลจะปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้งหมดโดยปราศจากข้อหาใด ๆ คตินั่นเอง นักศึกษาธรรมศาสตร์ส่วนหนึ่งจึงได้เอาโซ่ล่ามประตูปูบนปลาสเตอร์อุดรฤกษ์แห่งทดสอบ และตัดสายไฟฟ้าทำให้ลิฟท์ใช้การไม่ได้

รุ่งอรุณแห่งการต่อสู้ นักศึกษาหลายสถาบันเริ่มชุมนุม

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มีการติดโปสเตอร์ประกาศดสอบ ชักชวนให้ไปชุมนุมที่
ลานโพธิ์ และประณามการกระทำของรัฐบาล

ประตูทางเข้าด้านท่าพระจันทร์มี
ผ้าผืนใหญ่เขียนข้อความว่า
"เอาประชาชนคืนมา"

ผืนหนึ่งที่ลานโพธิ์เขียนว่า
"ต้องการรัฐธรรมนูญ
เป็นกบฏหรือ"

ส่วนทางเข้าด้านสนามหลวงมีผืน
ผ้าเขียนว่า
"ธรรมศาสตร์ตายเสีย
แล้วหรือ"

9.00 น.

นักศึกษาที่เข้าห้องสอบไม่ได้ เข้าฟังการอภิปรายโจมตีรัฐบาล ณ บริเวณลานโพธิ์ ขณะที่ ศ.สัญญา ธรรมศักดิ์
อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เรียกประชุมคณาจารย์ทันทีเพื่อพิจารณาถึงข้อเรียกร้องของนักศึกษา
ที่จะให้เลื่อนสอบออกไปอย่างเป็นทางการ

วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร

(ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) นักศึกษา
ประมาณ 1,000 กว่าคน ได้ชุมนุมอภิปรายโจมตีรัฐบาลเป็นวันที่
สอง พร้อมกับออกแถลงการณ์เรียกร้องให้ปล่อยผู้ต้องหาทั้ง 12 คน
ภายในวันที่ 13 ตุลาคม และให้รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญใน
วันที่ 10 ธันวาคม

มหาวิทยาลัยรามคำแหง

นักศึกษาราว 2,000 คน เริ่มชุมนุมอภิปรายเรียกร้องให้มหาวิทยาลัย
เลื่อนการสอบ และประกาศจะชุมนุมกันทุกวันจนกว่ารัฐบาลจะ
ปล่อยตัวผู้ถูกจับกุม

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

"กลุ่มนักศึกษาผู้รักชาติ" ออกแถลงการณ์เรียกร้องรัฐธรรมนูญ
และโจมตีรัฐบาล มีการติดโปสเตอร์ว่า "เราจะพบกันที่กรุงเทพฯ"

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สโมสรนิสิตจุฬาฯ ได้แถลงว่า จะร่วมต่อสู้กับองค์การนักศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ 12 ตุลาคม 2516 ซึ่งนิสิตส่วนใหญ่จะสอบเสร็จ

นักศึกษาแพทยศาสตร์ศิริราช

ได้ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยามาสมทบที่ธรรมศาสตร์ พร้อมกับมาตั้ง
หน่วยแพทย์

20.00 น.

กบฏประกาศใช้มาตรา 17 ที่ทำเนียบรัฐบาล จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี มีคำสั่งตามมติของคณะ
รัฐมนตรี ให้ใช้อำนาจตามมาตรา 17 แห่งธรรมนูญการปกครอง ควบคุมผู้ถูกจับกุมทั้ง 13 คน จนกว่าจะเสร็จสิ้นการสอบสวน
โฆษณาบิดเบือนประชาชน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยออกแถลงการณ์ของรัฐบาลระบุว่า บุคคลทั้ง 13
คน ที่ถูกตำรวจจับกุมมีแผนล้มล้างรัฐบาล และเหตุผลในการจับกุมไม่ใช่เพราะเรียกร้องรัฐธรรมนูญ แต่จับกุมในฐานะที่มีการกระทำ
อันเป็นภัยต่อความสงบสุขของพี่น้องประชาชน ต่อมาทบวงมหาวิทยาลัยประกาศแถลงการณ์ผ่านทางวิทยุขอให้นิสิตนักศึกษาปฏิบัติ
ตามกำหนดการสอบอย่างเคร่งครัด

ยังคงชุมนุมแม้ฝนตกหนัก จากนั้น ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยออกแถลงการณ์ว่า การตั้งข้อหากลุ่ม
เรียกร้องรัฐธรรมนูญเป็นการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลพยายามใช้อำนาจเถื่อนกล่าวดหาผู้บริสุทธิ์ ขอให้
ยกเลิก กฎหมายมาตรา 17 และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ฟังศาลยุติธรรม ที่บริเวณลานโพธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นักศึกษา
จำนวนมากยังคงชุมนุมอยู่ท่ามกลางสายฝน เพื่อฟังการอภิปรายโจมตีรัฐบาล สลับกับชมการแสดงละครเสียดสีการเมือง

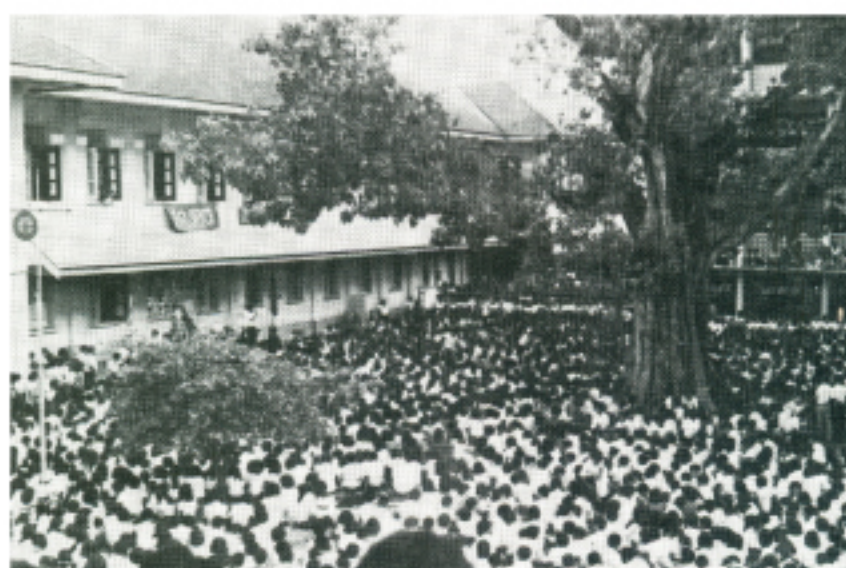

ตลอดทั้งวัน นักเรียน นักเรียนอาชีว: นิสิต นักศึกษาในกรุงเทพฯ จากหลายสถาบันเริ่มทยอยกันมาชุมนุมที่ลานโพธิ์ แต่ละสถาบันได้ส่งตัวแทนขึ้นพูดอภิปราย ยืนยันหนักแน่นว่าจะหยุดเรียนจนกว่าจะต่อสู่สำเร็จ ระหว่างพักการอภิปรายก็มีการร้องเพลงปลุกใจและเพลงแห่งการต่อสู้ เช่น เพลง “สู้ไม่ถอย”

ทางด้านนักศึกษาในต่างจังหวัด ก็มีการชุมนุมประท้วงรัฐบาลเช่นกัน เช่น ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดปัตตานีและสงขลา วิทยาลัยครูนครราชสีมาและวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จังหวัดนครราชสีมา วิทยาลัยครูจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสนที่จังหวัดชลบุรี

ยืนหยัดต่อไป อย่างมั่นคง

10

และในวันนั้น นิสิตนักศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษาและนักศึกษาวิทยาลัยครูเดินทางมายังลานโพธิ์ และประกาศว่า วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร และวิทยาลัยวิชาการศึกษาอีก 8 แห่ง วิทยาลัยสวนสุนันทา วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้า วิทยาลัยครูธนบุรี ได้หยุดเรียนตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ขณะที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สมาพันธ์นิสิตและองค์การนิสิตได้มีมติงดสอบตั้งแต่วันที่ 11 ตุลาคม 2516 เป็นต้นไป และยังได้มีการออกแถลงการณ์ของแนวร่วมพลังนิสิตนักศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เรียกร้องให้ประชาชนผนึกกำลังกันเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญและรณรงค์ให้ผู้ถูกจับกุม 13 คน เป็นอิสระ

14.00 น.
วางแผนในการผนึกกำลังกันต่อสู้

ศูนย์ฯ ได้เรียกประชุมกรรมการบริหารเพื่อร่วมปรึกษาหารือและวางแผนในการผนึกกำลังกันต่อสู้กับรัฐบาลเผด็จการ ในที่สุดที่ประชุมมีมติให้ศูนย์ฯ จัดองค์การในการรับช่วงงานในการต่อสู้จากองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์(อมธ.) โดยให้ใช้ที่ทำการ อมธ. เป็นกองอำนวยการของศูนย์ฯ ปฏิบัติงานและประสานงานชั่วคราว

จอมพลถนอม กิตติขจร ได้เรียกประชุมคณะรัฐมนตรี (ครม.) เป็นการฉุกเฉินที่ศูนย์ปฏิบัติการทหารบก (ศ.ป.ก.ท.บ.) สวรินทร์ฤดี ซึ่งเป็นที่ตั้งของกองอำนวยการปราบปรามคอมมิวนิสต์ (ก.อ.ป.ค.) และกองบัญชาการทหารสำรอง ที่ประชุมครม. มีมติแต่งตั้งให้จอมพลประภาส จารุเสถียร รองผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นผู้อำนวยการกองอำนวยการรักษาความสงบ

ย้ายไปชุมนุมสนามฟุตบอล 20.30 น.
ที่ชุมนุมบริเวณลานโพธิ์แน่นขนัดไปด้วยตัวแทนจากสถาบันการศึกษาทุกระดับในกรุงเทพฯ จนกระทั่งเวลา 20.30 น. จำนวนผู้ชุมนุมเพิ่มขึ้นมากขึ้นเป็น 2 หมื่นคนอมธ. จึงสั่งย้ายการชุมนุมมาที่หน้าตึกสถาบันนักศึกษาด้านสนามฟุตบอล

พอกิ่งเทียนคืบ มีบุคคลลึกลับนำใบปลิวเตือนใจม็อดกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญไปปรยรอบสนามฟุตบอลธรรมศาสตร์

หลังจากชุมนุมโจมตีรัฐบาลมาตลอดทั้งคืน นิสิต นักศึกษา และประชาชนจากทั่วกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงก็ได้ทยอยหลั่งไหลมายังสนามฟุตบอลมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตลอดทั้งวัน จนทำให้มีผู้ร่วมชุมนุมกว่า 6 หมื่นคน นิสิตนักเรียน นักศึกษาสถาบันต่างๆ ประกาศงดสอบแล้วเคลื่อนขบวนมาธรรมศาสตร์ด้วยรถบัสและรถสองแถว จำนวนมาก (เฉพาะกรณีของนิสิตเกษตรศาสตร์ มากันประมาณ 50 คัน)

11 รวบรวมพลมหาชน

ในขณะเดียวกันศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยก็ได้เข้ารับปฏิบัติหน้าที่ในการประสานงานและรวมพลังในการต่อสู้กับรัฐบาล แทนองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตามแผนงานและหน่วยงานที่วางไว้เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม รวมทั้งรวมกำลังอาสาสมัครเพิ่มเติม ส่วนทางด้านเวทีอภิปรายได้มอบหมายให้นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นหัวหน้าโฆษกประจำเวทีต่อไปตามเดิม

การสนับสนุนจากทุกสารทิศ

ทางด้านเวทีอภิปรายในธรรมศาสตร์ ได้มีการนำจดหมายสนับสนุนการต่อสู้ของนิสิตนักศึกษาจากที่ต่าง ๆ มาอ่านให้ที่ชุมนุมฟัง เช่น จดหมายจากนักเรียนไทยในสหรัฐอเมริกา เยอรมนี และออสเตรเลีย จดหมายของกลุ่มกรรมกรไทย เป็นต้น

ส่วนการเคลื่อนไหวในต่างจังหวัด มีการประท้วงที่จังหวัดพิษณุโลก ขอนแก่น นครราชสีมา มหาสารคาม ตรังและเชียงใหม่

ประชาชน การจลาจล

คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ได้ประชุมและมีมติว่า การกระทำของรัฐบาลเป็นการลิดรอนและละเมิดสิทธิเสรีภาพ จึงต้องการให้ปล่อยผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญทั้ง 13 คน โดยไม่มีเงื่อนไข ตั้งแต่เวลา 10.30-12.30 น. คณะกรรมการศูนย์ฯ ได้เข้าเจรจากับฝ่ายรัฐบาล ณ วังปารุสกวัน ปรากฏว่าทั้งสองฝ่ายตกลงกันไม่ได้ ฝ่ายนิสิตนักศึกษายืนยันให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 13 คน แต่รัฐบาลยืนยันจะดำเนินการด้วยมาตรา 17 ต่อไป

รัฐบาล เตรียมพร้อมรับสถานการณ์

ทางด้านฝ่ายเผด็จการ จอมพลถนอม กิตติขจร ได้สั่งให้ทหาร 3 เหล่าทัพ เตรียมพร้อมเพื่อรับสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นจากการรวมพลังของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน สถานีโทรทัศน์ทุกแห่งออกข่าวถึงหลักฐานในการจับกุมผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ โดยรัฐบาลให้ความมั่นใจว่าเหตุการณ์ไม่ร้ายแรงแต่อย่างใด นอกจากนั้นศูนย์นิสิตฯ ยังได้รับรายงานข่าวว่า ตำรวจในต่างจังหวัดได้รับคำสั่งให้กักรถที่บรรทุกนักเรียนนักศึกษาต่างจังหวัดไม่ให้เข้ากรุงเทพฯ ส่วนทางด้านโรงพยาบาลของรัฐทั่วกรุงเทพฯ นั้นก็ได้รับคำสั่งให้เตรียมพร้อมสำหรับเหตุการณ์รุนแรงที่อาจเกิดขึ้น

รวมพลังมหาชน นิสิตนักเรียนนักศึกษาสถาบันต่างๆ เข้าวางชุมนุม

นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, นิสิตแพทย์จากศิริราช, นักศึกษาวิทยาลัยครูจันทระเกษม, นักศึกษาวิทยาลัยครูพระนคร, นักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคสยาม, นักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคพระนครเหนือ, นักเรียนช่างกลสยาม, นักเรียนโรงเรียนช่างกลอุตสาหกรรมบางแค, และนักเรียนช่างกล ช่างก่อสร้างจากสถาบันต่าง ๆ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า, วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร, วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสน, วิทยาลัยวิชาการศึกษามหาสารคาม, วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน, วิทยาลัยวิชาการศึกษาสงขลา, วิทยาลัยวิชาการศึกษาพระนคร, วิทยาลัยวิชาการศึกษาพิษณุโลก, และวิทยาลัยวิชาการศึกษาพลศึกษา

นอกจากนี้นักเรียน นักศึกษา และอาจารย์จากสถาบันต่าง ๆ ก็ได้ออกแถลงการณ์สนับสนุนการต่อสู้และคัดค้านการกระทำของรัฐบาล เช่น ศูนย์นักศึกษามหาวิทยาลัยครูแห่งประเทศไทย ศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทย แนวร่วมนักเรียนกรุงเทพฯ คณะอาจารย์วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร สมาคมนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ศูนย์พระนครเหนือ คณะนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ศูนย์พระนครเหนือ สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ องค์การนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยพัฒนบริหารศาสตร์ แนวร่วมนักศึกษา / ประชาชน แนวร่วมนิสิตนักศึกษา ประชาชน ฯลฯ

หลังการชุมนุมติดต่อกันเป็นเวลา 3 วัน การจราจรบนถนนในกรุงเทพฯ โดยเฉพาะสายที่จะไปธรรมศาสตร์ติดขัดขนาดหนัก คลาคล่ำไปด้วยขบวนของนักเรียนและนิสิตนักศึกษาที่ถือป้ายและโปสเตอร์เดินมุ่งสู่ธรรมศาสตร์ มีทั้งจากในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ยิ่งสายคนก็ยิ่งแน่น จนในสนามฟุตบอลธรรมศาสตร์มีคนร่วมชุมนุมเป็นจำนวนเรือนแสน

ตลอดแนวกำแพงมหาวิทยาลัยศิลปากร และธรรมศาสตร์ได้ติดโปสเตอร์ ซึ่งเขียนโดยนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นภาพการ์ตูนล้อและข้อความประณามผู้นำรัฐบาลเผด็จการมีประชาชนสนใจชมอย่างหนาแน่น

การประท้วงในต่างจังหวัดคุกรุ่น

สำหรับในต่างจังหวัดเช่นที่เชียงใหม่ อุบลราชธานี ขอนแก่น นครสวรรค์ มหาสารคาม พิษณุโลก สงขลา ปัตตานี ลพบุรี อุตรดิตถ์ นครปฐม อยุธยา ชลบุรี นครราชสีมา การประท้วงได้คุกรุ่นเพิ่มขึ้นทุกขณะ พร้อมกันนั้นยังมีการส่งคนมาร่วมชุมนุมที่ธรรมศาสตร์ด้วย

ถนนทุกสายมุ่งสู่ธรรมศาสตร์

12.00 น.

ยื่นคำขาดต่อรัฐบาล

นายสมบัติ อารังค์ธัญญวงศ์ เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้ประกาศแถลงการณ์ให้รัฐบาลปลดปล่อยผู้ต้องหาทั้ง 13 คน ภายใน 24 ชั่วโมง หากในเวลา 12.00 น. ของวันที่ 13 ตุลาคม 2516 ยังมิได้รับคำตอบอันเป็นที่พอใจ จะใช้มาตรการขั้นเด็ดขาด นอกจากนั้น ศูนย์ฯ ยังออกแถลงการณ์อีกฉบับเพื่อยืนยันว่าจะต่อสู้ถึงที่สุดเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพและอำนาจประชาธิปไตยของปวงชน

รัฐบาลบิดเบือนให้ประกันตัว

นายกรัฐมนตรีได้เรียกประชุมคณะรัฐมนตรี เรื่องศูนย์กลางนิสิตฯ ยื่นคำขาดให้ปล่อยตัวผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ 13 คน ที่กองบัญชาการปราบปรามจลาจล สวนรื่นฤดี ในที่สุด ที่ประชุมตกลงให้ปล่อยผู้ต้องหา 13 คน ได้โดยมีการประกันตัว ส่วนข้อกล่าวหาว่าเป็นกบฏและคอมมิวนิสต์นั้นให้ไปต่อสู้กันในชั้นศาล

19.00 น.

ไม่ยอมประกันตัว ยืนยันต้องปล่อยตัวอย่างไม่มีเงื่อนไข

พล.ต.ต. ชัย สุวรรณศร ผู้บังคับการตำรวจสันติบาล ได้แถลงกับผู้สื่อข่าวว่าได้รับคำสั่งจากอธิบดีกรมตำรวจ อนุมัติให้ประกันตัวผู้ต้องหาทั้ง 13 คนได้ ซึ่งนายสนั่น ผืนвол อาจารย์โรงเรียนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ยื่นหลักทรัพย์ประกันกับอธิบดีกรมตำรวจโดยตรง

ทางด้านศูนย์กลางนิสิตฯ ก็ได้เรียกประชุมกรรมการบริหาร มีมติไม่ยอมให้ 13 ผู้ต้องหาประกันตัว และยืนยันว่ารัฐบาลจะต้องปล่อยตัวผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น ภายใน 12.00 น. ของวันที่ 13 ตุลาคม ทั้งนี้ศูนย์ฯ ถือว่า การอนุมัติให้มีการประกันตัวนั้น เป็นการบ่ายเบี่ยงเป้าหมายการต่อสู้ของประชาชน

หลังจากนั้นเมื่อ พล.ต.ต. ชัย สุวรรณศร ได้แจ้งเรื่องการให้ประกันตัวแก่ผู้ต้องหาทั้ง 13 คนทราบ แต่ทั้ง 13 คน ก็ไม่ยอมเซ็นรับทราบและไม่ยอมรับการประกันตัว ตำรวจสันติบาลได้พาตัวนายไชแสง ลูกใส ไปที่กองบังคับการตำรวจสันติบาลปทุมวัน ส่วนผู้ต้องหาอีก 12 คนนั้นยังไม่ยอมออกจากที่คุมขัง

คืนนั้น การชุมนุมประท้วงดำเนินต่อไป คลื่นมนุษย์มีภัยเสียต่อกันอยู่กว่า 2 แสนคน ซึ่งวิกฤกษ์ประชาสัมพันธ์ได้ประกาศเตือนพ่อแม่ผู้ปกครองมิให้ปล่อยลูกหลานมาร่วมชุมนุม โดยอ้างว่ามีบุคคลกลุ่มหนึ่งเตรียมการที่จะใช้อาวุธ ขณะที่ศูนย์นิสิตฯ ก็ออกแถลงการณ์ยืนยันให้รัฐบาลปล่อยตัว 13 ผู้ต้องหาโดยไม่มีเงื่อนไขตามมติเดิม

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประชาชน
เตรียมรุก

เวลาประมาณตี 5

นายสมบัติ อ่างรงค์ธัญวงศ์ กล่าวปราศรัยว่าถ้าการต่อสู้ด้วยสันติวิธีไม่เป็นผล เราจะออกไปต่อสู้ข้างนอกอย่างพร้อมเพรียงกัน จากนั้นนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนเตรียมพร้อมและเข้ามาสมทบจนล้นออกนอกมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รัฐบาล
เตรียมรับ

ด้านกองบัญชาการปราบปรามประชาชนที่สวนรื่นฤดี ทหารบกประมาณ 2 กองร้อยพร้อมด้วยอาวุธประจำตัวเต็มอัตราศึก นำเครื่องกีดขวางมาปิดกั้นถนนที่จะเข้าสู่กองบัญชาการสวนรื่นฤดี ที่สวนพุดตานมีทหารบกอาวุธครบมือ ยืนรักษาการณ์เป็นจำนวนมาก พร้อมทั้งมีรถดับเพลิงหัวฉีดแรงสูงเข้าประจำที่เรียงรายหน้าสวนพุดตานและสวนรื่นฤดี ที่โรงเรียนพลตำรวจบางเขน มีการจัดกำลังพลตำรวจหน่วยปราบจลาจลประมาณ 2 กองร้อย มุ่งไปยังวังปารุสกวันและสำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี

เคลื่อนขบวน (12.30 น.)

แกนนำนักศึกษาในนามกองบัญชาการเคลื่อนขบวนออกจากประตูมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้านสะพานพระปิ่นเกล้าฯ ขบวนได้เคลื่อนตัวเลียบไปทางสะพานพระปิ่นเกล้าฯ ผ่านโรงงานกษาปณ์ มุ่งเข้าถนนราชดำเนินผ่านกรมประชาสัมพันธ์ โดยระหว่างทางที่เดินขบวนนั้นมีประชาชนยืนอยู่หนาแน่นทั้ง 2 ข้างถนน

สู่ถนนราชดำเนินกลาง รัฐบาลเตรียมพร้อมด้านจลาจล (13.30 - 14.30 น.)

รถควบคุมการเดินขบวนส่วนหน้าเคลื่อนถึงหน้ากรมประชาสัมพันธ์ และได้พูดกระจายเสียงเชิญชวนประชาชนให้มาร่วมมรณงค์ด้วย ส่วนหน้าและตอนกลางของขบวนอันยาวเหยียดได้เข้าสู่ถนนราชดำเนินกลางแล้ว ส่วนท้ายสุดของขบวนยังไม่ได้ออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บนถนนราชดำเนินกลาง ปรากฏขบวนคนเดินนำถือธงชาติเป็นแถวเรียงหน้ากระดาน ตามมาด้วยขบวนถือธงเสมาธรรมจักรและขบวนที่ถือพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ต่อจากนั้นก็เป็นขบวนของนักเรียน นิสิต นักศึกษา ชาย-หญิง จำนวนมากมาย ซึ่งถือโปสเตอร์ที่มีข้อความโจมตีรัฐบาลอย่างรุนแรง โดยมีประชาชนนับแสนยืนมองดูขบวนเคลื่อนผ่านด้วยความสนใจ และก็มีผู้เข้าร่วมขบวนด้วยจำนวนมาก

ตั้งกองบัญชาการที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย
รอดูท่าทีรัฐบาล บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย
(15.00 น.)

เมื่อตอนกลางของขบวนได้เคลื่อนมาถึงอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย มีการจัดรูปขบวนใหม่โดยใช้อุสาวรีย์ฯ เป็นกองบัญชาการชั่วคราว ซึ่งในช่วงเดียวกันนี้ต้นขบวนก็ได้เคลื่อนไปถึงหน้าตึกกระทรวงเกษตรและสหกรณ์แล้ว โฆษกของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้เริ่มอภิปรายท่ามกลางฝูงชนที่มาร่วมชุมนุมมากถึง 5 แสนคน แต่แล้วเมื่อถึงเวลา 17.30 น. ที่รถบัญชาการ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล หัวหน้าปฏิบัติการเดินขบวน ก็ได้ตัดสินใจสั่งเคลื่อนขบวนจากอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยมุ่งหน้าสู่ลานพระบรมรูปทรงม้า เพราะยังไม่มีข่าวจากกรรมการศูนย์ฯ

ขอให้อัดใจรอ บริเวณหน้าทบวงมหาวิทยาลัย (17.40 - 18.40 น.)

นายกนก วงศ์ตระหง่าน รองเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้ชี้แจงให้ผู้ร่วมชุมนุมฟังถึงผลการเข้าเฝ้าฯ ของกรรมการศูนย์ฯ และขอให้อัดใจรอเพราะ ศ.สัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรีและอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กำลังเรียบเรียงพระบรมราโชวาทอยู่ ทางรัฐบาลได้ตกลงยอมที่จะปล่อยตัวผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ 13 คนแล้ว และพร้อมจะให้รัฐธรรมนูญภายในเดือนตุลาคม 2517 แต่กำลังรอเซ็นสัญญากับรัฐบาลอยู่

เลขาธิการศูนย์ฯ แจงข่าวผู้ร่วมชุมนุม 21.00 น.

นายสมบัติ อ่างรงค์ธัญวงศ์ เลขาธิการศูนย์ฯ ขึ้นไปแจ้งให้ผู้ร่วมชุมนุมทราบว่า กรรมการบริหารศูนย์ฯ ได้เซ็นสัญญากับรัฐบาลแล้ว และนายสมบัติประกาศย้ำถึง 2 ครั้งว่าทางรัฐบาลจะร่างรัฐธรรมนูญให้เสร็จภายในเดือนตุลาคม 2517 แต่ ผู้ร่วมชุมนุมเริ่มลังเล และตะโกนว่า "ไม่เอา ไม่เอา ต้องการรัฐธรรมนูญเร็วกว่านั้น" ยังไม่ทันที่นายสมบัติจะพูดอะไรต่อไปก็เริ่มลมก่อนเพราะไม่ได้พักผ่อนมาเป็นเวลานาน

ตัดสินใจเคลื่อนขบวนเข้าสวนจิตรลดาฯ 22.50 - 24.00น.

คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ แจ้งข้อสรุปให้ราชเลขาธิการฯ , พ.ต.อ.วชิษฐ์ เดชบุญชร ตำรวจประจำสำนักพระราชวัง, พล.ต.ท.มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจ และพล.ต.ต.ณรงค์ มหานนท์ รับทราบ และปรึกษาวិธีการที่จะสลายผู้ร่วมชุมนุม ด้านรถบัญชาการศูนย์ฯ นายพิรพล ตริยะเกษม นายกองัดการนักศึกษา ม.ธรรมศาสตร์ กระซิบกับเสกสรรค์ว่าบัดนี้กรรมการศูนย์ฯ ที่ไปเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชแล้ว ประกอบกับขาดการติดต่อกับกรรมการศูนย์ฯ ทำให้นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล หัวหน้าฝ่ายปฏิบัติการของศูนย์ฯ สั่งเคลื่อนขบวนจากลานพระบรมรูปทรงม้าไปยังสวนจิตรลดาฯ หลังจากปรึกษากันระหว่างนักศึกษาผู้ควบคุมขบวน เพื่อความปลอดภัยของผู้ชุมนุมจำนวนแสนคน และหวังจะเอาปารมีเป็นที่พึ่ง

พระบรมรูปทรงม้า

วันที่ 13 ตุลาคม เวลา 17.30 น. เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ผู้นำขบวนตัดสินใจสั่งเคลื่อนขบวนไปยังลานพระบรมรูปทรงม้า หลังจากรถบัญชาการของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้รับข่าวสารว่า จะใช้รถถึงปราบผู้เดินขบวน หลังจากประกาศหากรรมการศูนย์ฯ เพื่อขอมติดำเนินงานต่อไปแต่ไม่เป็นผล ในที่สุด เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ได้ออกคำสั่งให้เคลื่อนขบวนไปยังสวนจิตรลดาเพื่อขอพึ่งพระบารมี รุ่งสว่างของวันที่ 14 ตุลาคม ขณะที่กลุ่มผู้ชุมนุมเริ่มสลายตัว ภายหลังสถานการณ์คลี่คลายแล้ว ตำรวจกลับไม่ยอมให้ฝูงชนผ่านถนนพระราม 4 บริเวณสวนจิตรลดาและเขาดิน มีการยิง ด้วยระเบิดแก๊สน้ำตา พร้อมกับเข้าทูปตีคน ขณะเดียวกันฝูงชนที่เหนื่อยล้าเมื่อถูกขัดขวางก็มีการโต้ตอบด้วยอารมณ์และใช้กำลัง วัตถุระเบิดขว้างขว้างเป็นจุดปะทะแรก

3

กสมสสพากร

วันที่ 14 ตุลาคม เวลาประมาณ 15.30 น. ฝ่ายรัฐบาลส่งทหารจาก ร.11 พร้อมด้วยรถถังเข้าควบคุมสถานการณ์ กำลังพลเคลื่อนเข้ามาตามถนนจักรพงษ์เข้าเคลียร์พื้นที่บริเวณหน้าวัดชนะสงครามแล้วเคลื่อนตัวต่อไปยังหน้ากรมสรรพากร กรมประชาสัมพันธ์ ถนนราชดำเนินกลาง ไปจนถึงสถานีตำรวจนครบาล สะพานผ่านฟ้ามีการปะทะกันอย่างรุนแรง

4

กรมประชาสัมพันธ์

จิระ บุญมาก นักศึกษาปริญญาโท สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) ถูกยิงเสียชีวิต ขณะเดินเข้าไปเจรจากับทหาร ศพถูกนำไปแห่รอบเมือง

5

อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย

วันที่ 13 ตุลาคม เวลาประมาณ 12.00 น. ผู้ประท้วงในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เคลื่อนขบวนออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ผ่านประตูท่าพระอาทิตย์ออกสู่ถนนราชดำเนินมาหยุดขบวนดูท่าทีของรัฐบาลที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย

2

อนุสาวรีย์
ทหารอาสา

สนามหลวง

1

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชน ได้มาร่วมชุมนุมประท้วง ณ ลานโพธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ถูกจับกุมจากการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ จำนวน 13 คน

โรงแรมรัตนโกสินทร์

นายประพัฒน์ แซ่ฉั่ว หรือ "ไอ้ก้านยาว" นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ถูกยิงหน้าโรงแรมรัตนโกสินทร์

6

ถนนราชดำเนินกลาง

เมื่อเผชิญกับการใช้กำลังและความรุนแรงต่อจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ ผู้ชุมนุมส่วนใหญ่ถอยกลับไปตั้งหลักที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และทำการตอบโต้ตำรวจอย่างรุนแรงตามบริเวณถนนราชดำเนินระหว่างสี่แยกคอกวัวและสนามหลวง

7

วันอาทิตย์ 14 ตุลาคม 2516

5

6

7

8

9

10

11

12

จัดขบวนใหม่มุ่งไปสวนจิตรฯ (00.05 น. บริเวณพระบรมรูปทรงม้า)

หลังจากที่นายเสกสรวด์ ประเสริฐกุล สั่งให้เคลื่อนขบวนไปสวนจิตรลดา เพื่อขอพึ่งพระบารมีก็มีการจัดขบวนใหม่ ขบวนของนักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนได้เคลื่อนไปตามถนนศรีอยุธยาแล้วเลี้ยวซ้ายไปตามถนนพระราม 5 คณะกรรมการบริหารศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ออกจากสวนรื่นฤดีพร้อมด้วยรถติดเครื่องขยายเสียงของทหาร 2 คัน เพื่อไปยังยังการเคลื่อนขบวนโดยเร็วที่สุด

โจมตีกันเอง (01.00 น. บริเวณถนนพระราม 5)

ขบวนประมาณ 5,000 คน ได้เคลื่อนผ่านประตูทางด้านทิศตะวันตกของสวนจิตรลดา แล้วเผชิญหน้ากับแถวปิดกั้นของตำรวจปราบจลาจล จึงไม่สามารถเคลื่อนต่อไปได้ เมื่อคณะกรรมการศูนย์ฯ มาถึงหลังแนวปิดกั้นของตำรวจ เลขาธิการและกรรมการของศูนย์ฯ ได้ผลักดันไปพูดผ่านเครื่องขยายเสียงโจมตีนายเสกสรวด์ ประเสริฐกุล และขอให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนสลายตัวกลับไป เพราะคณะกรรมการศูนย์ฯ ได้ตกลงกับรัฐบาลเรียบร้อยแล้ว

ปรับความเข้าใจ (02.45 – 03.30 น. บริเวณถนนพระราม 5)

นายธีรยุทธ บุญมีได้เข้าไปพบกับนายเสกสรวด์ ประเสริฐกุลที่รถควบคุมขบวน จึงรู้ว่าการเข้าใจผิดกัน นายธีรยุทธ ประกาศให้ผู้ชุมนุมคลายความสงสัย และจะพานายเสกสรวด์ไปขอเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

อัญเชิญพระบรมราโชวาทสลายการชุมนุม (03.30 – 06.00 น. บริเวณถนนพระราม 5)

นายธีรยุทธ บุญมี กับนายเสกสรวด์ ประเสริฐกุล ไปพบเลขาธิการและกรรมการศูนย์ฯ เพื่อพูดถึงความเข้าใจผิดที่เกิดขึ้น จากนั้นทั้งหมดก็ได้เข้าไปในสวนจิตรลดา เพื่อขอเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เวลา 05.30 น. พ.ต.อ. วลีษฐ เดชกุญชรได้อัญเชิญพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาอ่านในที่ชุมนุมฟัง และเมื่ออ่านเสร็จ นายเสกสรวด์ ประเสริฐกุลรวมทั้งกรรมการศูนย์ฯ ก็ได้ขึ้นพูดให้ทุกคนพอใจและขอให้สลายตัว จากนั้นฝูงชนก็เริ่มแยกย้ายกันออกจากที่ชุมนุม

ประจันหน้าปะทะกับตำรวจ (06.30 น. บริเวณถนนพระราม 5)

นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนแยกย้ายกันกลับ ส่วนหนึ่งก็มุ่งไปตามถนนพระราม 5 เพื่อออกไปทางสี่แยกดุสิต ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจประมาณ 250 คนกั้น ไม่ยอมให้เดินผ่าน ทำให้ฝูงชนเกิดความไม่พอใจ เกิดการขว้างปาและประจันหน้ารุนแรงขึ้น ตำรวจหน่วยปราบปรามภายใต้การบัญชาการ ของ พล.ต.ท. มนต์ชัย พันธุ์คงชื่น ใช้ไม้กระบองและไล่เข้าตีและดันผู้เดินขบวนให้ถอยร่นไป ขณะเดียวกันตำรวจกองปราบในแนวหลังก็ได้รับคำสั่งให้ยิงแก๊สน้ำตาจนฝูงชนแตกหนี ผู้ร่วมชุมนุมจำนวนมากถูกดัน ถูกตี และสาละสลักแก๊สน้ำตาจนตกน้ำ ต่างคนก็วิ่งหนีเอาชีวิตรอด บางคนต่อสู้โดยใช้มือเปล่า ไม้ ก้อนหิน และขวดเท่าที่จะหยิบฉวยได้ตามพื้นถนน ชายหญิงและเด็กหลายคนถูกตีจนแขนหัก ศีรษะแตก บ้างถูกเหยียบซ้ำเนื่องจากการถอยร่นของผู้ร่วมชุมนุม บางคนถูกไล่ตีตกน้ำทั้ง ๆ ที่ยังสาละสลักแก๊สน้ำตา บางส่วนหนีไปฝั่งสวนจิตรฯ และฝั่งสวนสัตว์ดุสิต

กอยรับ (เวลา 07.00 น. บริเวณลานพระบรมรูปทรงม้า)

ที่ลานพระบรมรูปทรงม้า นักเรียนอาชีวะและนักศึกษาได้ใช้รถเสียบียงบรรทุกไม้จำนวนมากมาแจกให้กับนักเรียน นักศึกษา พร้อมกับมีรถบรรทุกผู้พิการรับข้าวและต้องการต่อสู้กับตำรวจมาส่งจำนวนมาก ตำรวจที่สังเกตการณ์อยู่ได้พยายามยิงแก๊สน้ำตาเพื่อให้ฝูงชนแตกกระเจาแต่ก็ถูกตอบโต้ด้วยไม้และก้อนหินก้อนอิฐ

แค้น (08.00 น. บริเวณธรรมศาสตร์)

นักเรียน นิสิต นักศึกษาที่ทราบข่าวการปะทะที่สวนจิตรลดา ได้เริ่มทยอยเข้าไปรวมกันในธรรมศาสตร์จำนวนมาก ขณะเดียวกันก็มีการตั้งศูนย์พยาบาลสนามขึ้นในธรรมศาสตร์ด้วย

13 15 16

14

ลูกกลม (08.30 น. กองบัญชาการตำรวจนครบาลผ่านฟ้า หน้ากรมประชาสัมพันธ์ และตึก ก.ต.ป.)

นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนราว 5,000 คน ได้เคลื่อนจากลานพระบรมรูปทรงม้า ตรงไปยัง กองบัญชาการตำรวจนครบาลผ่านฟ้า เชิงสะพานผ่านฟ้าลีลาศ มีการขว้างปาไม้และก้อนหินเข้าไปยังกองบัญชาการตำรวจนครบาล และมีรถกระจายเสียงของนักศึกษาประกาศให้ไปรวมตัวกันที่ธรรมศาสตร์

เวลา 09.00 น. ผู้ชุมนุมบริเวณหน้ากรมประชาสัมพันธ์ได้เข้ายึดกรมประชาสัมพันธ์และสำนักงานคณะกรรมการติดตามและประเมินผลการปฏิบัตินิติราชการ (ก.ต.ป.)

ปิดเบือน (09.30 น.)

สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยได้กระจายเสียงแถลงการณ์ของจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ปิดเบือนว่ามีนักเรียนและผู้แต่งกายคล้ายทหารก่อวินาศกรรม บุกเข้าไปในสวนจิตรลดาฯ และสถานที่ราชการ โดยมุ่งหมายที่จะล้มล้างเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลจึงขอประกาศว่า ตั้งแต่นี้เป็นต้นไปเจ้าหน้าที่จะเข้าระงับสถานการณ์อย่างเด็ดขาด และระหว่างนั้นเอง พ.อ. ณรงค์ กิตติขจร ในฐานะหัวหน้าฝ่ายปฏิบัติการปราบปรามจลาจล พร้อมกับทหารและตำรวจ ก็ได้ขึ้นเฮลิคอปเตอร์ 2 ลำ บินตรวจการณ์และรายงานข่าวถึงจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ปิดเบือนว่าในธรรมศาสตร์มีการชกมวยและผู้คน และการจลาจลครั้งนี้เป็นไปตามแผนของคอมมิวนิสต์ นอกจากนี้ยังมีการยิงปืนเอ็ม 16 และระเบิดแก๊สน้ำตาลงมาใส่ประชาชนด้วยตลอดทั้งวัน

รุนแรง (10.00-17.00 น. ตลอดสายถนนราชดำเนิน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และบางลำพู)

ทหารและตำรวจออกปราบฝูงชนโดยใช้ทั้งอาวุธปืน รถถัง และเฮลิคอปเตอร์ มีการต่อสู้ปะทะกันตลอดสายถนนราชดำเนินตั้งแต่ผ่านฟ้าถึงสนามหลวง โดยเฉพาะที่หน้ากรมประชาสัมพันธ์ กรมสรรพากร กองสลากกินแบ่ง โรงแรมรัตนโกสินทร์ ตึก ก.ต.ป. กองบัญชาการตำรวจนครบาลผ่านฟ้า รวมทั้งบริเวณสถานีตำรวจชนะสงคราม และย่านบางลำพู นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน ก็เริ่มตอบโต้กลับรุนแรงมากขึ้น มีการยิงและปาระเบิดขวดตอบโต้ทหารตำรวจเป็นบางจุด มีการบุกเข้ายึดและทำลายสถานที่บางแห่งที่เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเผด็จการคณะราษฎร สำนักงานกองสลากกินแบ่งรัฐบาล ตึก ก.ต.ป. และป้อมยามถูกเผา บางคนได้ขับรถเมล์ รถขยะและรถบรรทุกหน้าของเทศบาลวิ่งเข้าชนรถถัง ศพวีรชนที่สละชีวิตหลายคนถูกแห่เพื่อเป็นการประจานความทารุณของทหารตำรวจและชักชวนให้ประชาชนไปร่วมต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ส่วนในมหาวิทยาลัยธรรมศัตร์นักศึกษาที่ลี้ภัยผู้เสียชีวิตและผู้บาดเจ็บไปโรงพยาบาลศิริราชทางเรือตลอดเวลา

จอมพลถนอมลาออก (17.15 - 18.30 น.)

เลขาธิการและคณะกรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยจำนวนหนึ่ง ได้เดินทางออกจากพระราชวังสวนจิตรลดาฯ เพื่อไปพบจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี ที่กองบัญชาการปราบปรามจลาจล สวนรื่นฤดี แต่ก็สวนกัน

เวลา 17.20 น. จอมพลถนอมเดินทางไปกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี การปราบปรามนักศึกษาประชาชนก็ยังคงดำเนินต่อไป สถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ได้กระจายเสียงประกาศของกองบัญชาการทหารสูงสุดให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นเขตอันตราย ซึ่งเจ้าหน้าที่กำลังจะเข้ายึดพื้นที่ภายในเวลา 18.00 น. ขอให้นักเรียนนักศึกษาออกจากเขตดังกล่าว

เวลา 18.30 น. สถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์และสถานีโทรทัศน์ทุกสถานีจึงได้ถ่ายทอดแถลงการณ์การลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งขณะนั้นฝ่ายนักศึกษาประชาชนได้ถอยมาชุมนุมกันที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยราว 3 หมื่นคน

แต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ (18.45 - 24.00 น.)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี และในเวลา 19.15 น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีกระแสพระราชดำรัสทางวิทยุและโทรทัศน์ ขอให้ทุกฝ่ายระงับเหตุแห่งความรุนแรง

เวลา 20.45 น. คณะกรรมการศูนย์ปวงชนชาวไทยถูกก่อตั้งขึ้นชั่วคราว ท่ามกลางประชาชนประมาณ 5 หมื่นคนที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เพื่อประสานงานและคลี่คลายสถานการณ์

เวลา 23.30 น. นายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรีคนใหม่ ได้ปราศรัยทางโทรทัศน์ ขอให้ทุกฝ่ายคืนสู่ความสงบ และประกาศจะใช้รัฐธรรมนูญภายใน 6 เดือน

ตลอดคืนนั้น
ยังคงมีเสียงปืน
ดังขึ้นประปราย
ท้องฟ้าแถบถนนราชดำเนิน
เป็นสีแดง คิวพวยพุ่ง
อยู่เป็นหย่อม ๆ การ
ต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย
ดำเนินไปตลอดคืน

ยังตึงเครียด

แม้จอมพลถนอม จะแถลงลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว แต่ความตึงเครียดยังคงอยู่ ตลอดทั้งคืน เกิดการปะทะเป็นระยะ ในตอนเช้า ทหารส่งกำลังเข้ามาเสริมตามจุดต่าง ๆ ที่มีการจลาจล ส่วนทางเจ้าหน้าที่ตำรวจทั่วกรุงเทพฯ ไม่ได้ออกปฏิบัติหน้าที่ แต่ตั้งรับอยู่ในแต่ละสถานีโดยไม่ได้สวมเครื่องแบบตำรวจ หลายโรงพักถูกปล่อยร้าง ฝ่ายกลุ่มประชาชนซึ่งยึดรถเมล์ได้ ก็ขับรถออกวิ่งไปตามถนนสายต่าง ๆ พร้อมกับร้องเพลงปลุกใจและโบกธงชาติ ขณะที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยคนนับพันยังคงชุมนุมกันอยู่ โดยมีนักศึกษาผลัดกันขึ้นพูดให้เหตุการณ์ร้ายต่าง ๆ สงบลง ตามโรงพยาบาลทุกแห่ง แพทย์และพยาบาลต้องทำงานอย่างหนัก คนเจ็บและเสียชีวิตถูกนำมาส่งทุกระยะ จนไม่มีที่ว่างเหลือ ทุกโรงพยาบาลประกาศขอรับบริจาคเลือดและเงิน ซึ่งก็มีประชาชนไปบริจาคอย่างคับคั่ง

คลี่คลาย

ช่วงเที่ยง ประชาชนหลายหมื่นคนได้เดินทางมาชุมนุมกันในบริเวณถนนราชดำเนินกลางอย่างแน่นขนัด เพื่อมาดูเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

18.40 น.

วิทยุกรมประชาสัมพันธ์ได้ประกาศข่าวการลาออกจากราชการและการเดินทางออกนอกประเทศของจอมพลถนอม - จอมพลประภาส หลังจากข่าวแพร่สะพัดออกไป ประชาชนต่างก็ให้ธงยืนดีและเริ่มทยอยกันกลับบ้าน

20.45 น.

เมื่อสถานการณ์เริ่มสงบลง นายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรีได้กล่าวปราศรัยทางโทรทัศน์และวิทยุ ถัดจากนั้นกรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยก็ปราศรัยสดดีวีกรรมของประชาชนและขอให้หมึกกำลังกันเพื่อพิทักษ์รักษาสิ่งที่ได้มาให้อยู่ยืนต่อไป

15 ประภาส-ณรงค์ ลี้ภัยการเมือง

21.47 น.

จากนั้นจอมพลประภาส พ.อ.ณรงค์ พร้อมครอบครัวและผู้ติดตามจึงได้เดินทางลี้ภัยการเมืองโดยเที่ยวบินพิเศษ มุ่งหน้าไปกรุงไทเป เกาะไต้หวัน ส่วนจอมพลถนอมนั้นเดินทางตามไปในวันรุ่งขึ้น

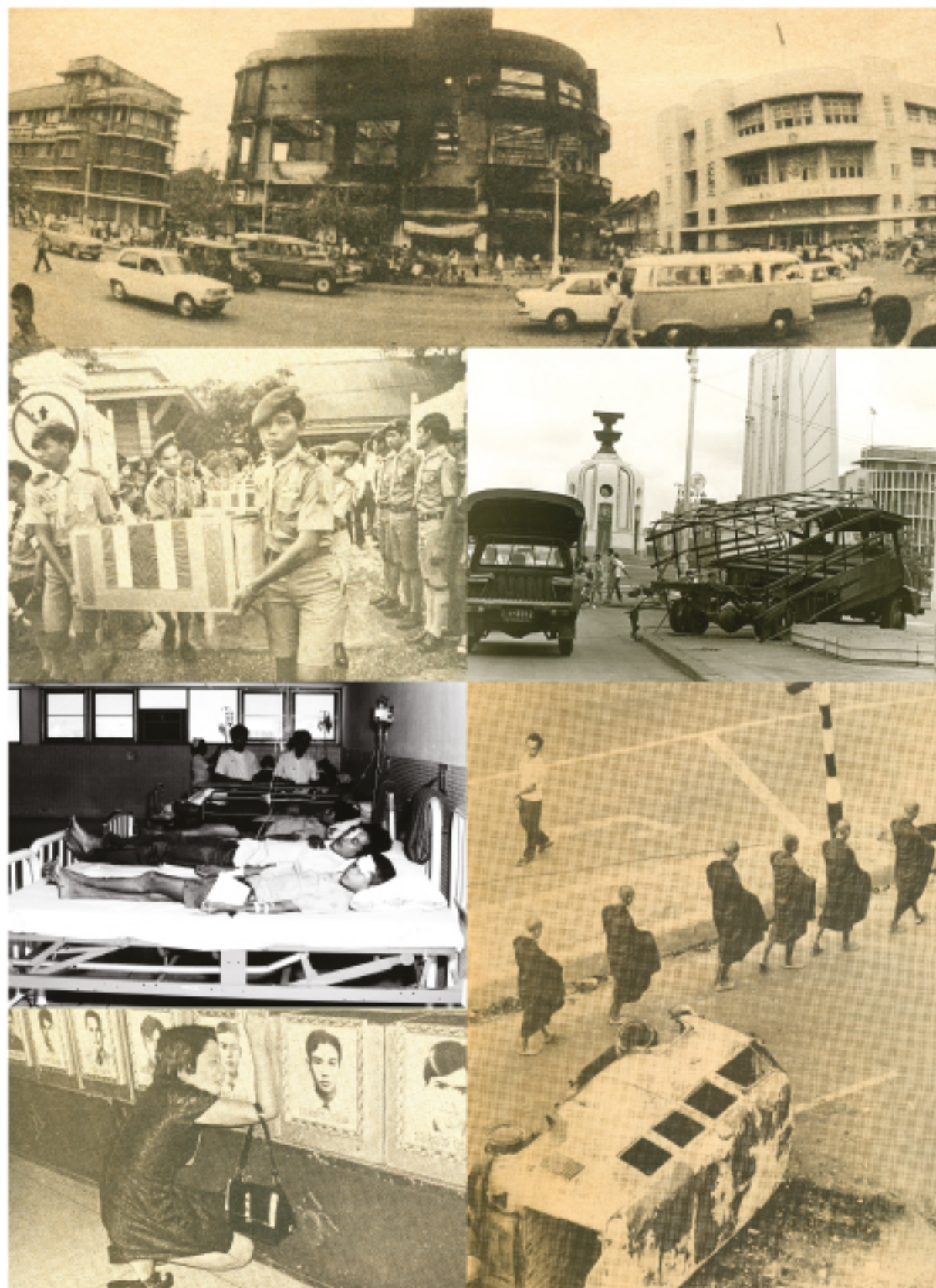
22.00 น.

ผลจากเหตุการณ์รุนแรงตลอดวันที่ 14-15 ตุลาคม 2516 ปรากฏว่ามีผู้เสียชีวิตถึง 77 คน และบาดเจ็บอีก 857 คน

วันอาทิตย์ 16 ตุลาคม 2516

5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15

กรุงเทพมหานครเริ่มกลับสู่ภาวะปกติ ถนนทุกสายไม่มีเจ้าหน้าที่ตำรวจออกปฏิบัติหน้าที่ แต่ก็มีลูกเสือ นักเรียน และนักศึกษาออกมาทำหน้าที่อำนวยความสะดวกด้านจราจรแทน

สามัคคีประชาชน

ตามจุดต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ มีหน่วยอาสาสมัครแพทย์และพยาบาลเปิดศูนย์บริจาคโลหิตชั่วคราวขึ้นเพื่อช่วยเหลือผู้บาดเจ็บจากเหตุการณ์วันที่ 14-15 ตุลาคม นอกจากนี้ ณ ที่ทำการชั่วคราวของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ตรงสนามเสือป่า ประชาชน ได้หลังไหลไปร่วมบริจาคเงินและสิ่งของ เพื่อเป็นกองทุนสงเคราะห์วีรชนผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บ รวมทั้งเป็นทุนในการก่อสร้างอนุสาวรีย์วีรชนด้วย ทางด้านต่างจังหวัด นักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนก็ได้ร่วมบริจาคเงินและสิ่งของต่าง ๆ ส่งมาสมทบที่ศูนย์นิสิตฯ ตลอดเวลา ส่วนทางด้านต่างประเทศ ก็มีคณะนักเรียนไทยส่งเงินบริจาคมาช่วยเหลือในครั้งนี้ด้วย

17.30 น.
นิรโทษกรรมและเตรียมร่างรัฐธรรมนูญ

ที่ทำเนียบรัฐบาล คณะรัฐมนตรีชุดใหม่ได้ประชุมเป็นครั้งแรก โดยมีมติให้ออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้ชุมนุมระหว่างวันที่ 14-15 ตุลาคม 2516 และมีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญชุดใหม่ หลังจากนั้นสภานิติบัญญัติกระจายเสียงแห่งประเทศไทยก็ได้ออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีให้ข้าราชการปฏิบัติงานและให้สถานศึกษาเปิดทำการสอนตามปกติตั้งแต่วันที่ 18 ตุลาคม 2516 เป็นต้นไป

15
16

คืนสู่ความสงบ

21.40 น.
เผด็จการถอนอมลัภัย

ทางด้านจอมพลถนอม กิตติขจร ออกเดินทางจากท่าอากาศยานดอนเมือง เพื่อลี้ภัยการเมืองไปที่เมืองบอสตัน รัฐแมสซาชูเซตส์ สหรัฐอเมริกา พร้อมครอบครัว

ข่าวการต่อสู้ของนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนชาวไทยครั้งนี้ถูกเผยแพร่ไปทั่วทุกมุมโลก สร้างความตกตะลึงแก่ชาวโลกเป็นอย่างยิ่ง และยังคงนับถือเป็นตัวอย่างในการต่อสู้กับเผด็จการจากขบวนการนักศึกษาในหลายประเทศ